

**Gevaarlijke stoffen en beroepsziekten:
hoe zetten we echt stappen vooruit?**

Stof tot nadenken

Nog steeds overlijden ieder jaar veel werknemers aan beroepsziekten die ontstaan door blootstelling aan gevaarlijke stoffen: ruim twintig maal zoveel als door arbeidsongevallen. De problematiek is complex en weerbarstig, en de urgentie lijkt soms maar moeilijk door te dringen. Toch zijn er ook hoopgevende ontwikkelingen. In dit artikel enkele voorbeelden, ter inspiratie en ondersteuning van de hardwerkende arboprofessional.

tekst Jeroen Terwoert

De derde Landelijke Stoffendag, op 2 oktober jongstleden in Amsterdam, bracht bijna driehonderd deelnemers bijeen die in het dagelijks leven verantwoordelijkheid dragen voor stoffenbeleid. Deze personen zijn er over het algemeen wel van overtuigd dat er een business case is voor veilig en gezond werken met stoffen, maar dat

geldt niet voor iedereen. Stoffenbeheersing is in het algemeen geen kernactiviteit van bedrijven, en de kennis van dit terrein is vaak beperkt. De goedwillende arboprofessional kan daarom wel wat ondersteuning gebruiken. De aanknopingspunten daarvoor waren op de deze dag ruim voorhanden. Positief is dat 80 procent van de bedrij-

ven die recent zijn geïnspecteerd wel degelijk maatregelen heeft genomen tegen blootstelling aan gevaarlijke stoffen (1). Negatief is dat er maar weinig bedrijven zijn die de effectiviteit van deze maatregelen evalueren. Bovendien pakken bedrijven vaak slechts een deel van de problematiek aan, nemen ze ad hoc maatregelen en zoeken ze hun toevlucht in persoonlijke beschermingsmiddelen. Onvoldoende inpassing in het proces en afstemming op de gebruiker beperken dan vaak de effectiviteit.

Meeliften

Ondanks de tegenzittende economie, ziet een toenemend aantal werkgevers er brood in zich te profileren als maatschappelijk verantwoord ondernemer. Zij treden naar buiten met een MVO-jaarverslag, en vergroten zo hun sympathie bij klanten, investeerders en toekomstige werknemers. Samenwerking in de keten komt hierbij steeds vaker voor. Tijdens de Stoffendag werd in dit verband het begrip *focal company* nader toegelicht: een bedrijf dat een centrale rol speelt in de keten, relatief veel macht heeft en daardoor de andere spelers kan beïnvloeden en stimuleren. Zo voeren sommige grote chemische bedrijven ter plekke inspecties bij hun leveranciers uit. Als blijkt dat de leverancier niet aan strenge eisen voldoet, kan het zomaar gebeuren dat een opdracht niet doorgaat. Ook arbo-verbeteringen liften soms mee, zonder dat er specifiek arbo-beleid aan ten grondslag ligt. Denk aan de eisen die supermarkten – onder druk van consumenten en milieuorganisaties – stellen aan de hoeveel-

Er zijn maar weinig bedrijven die de effectiviteit van maatregelen evalueren

heid bestrijdingsmiddelen op groenten en fruit. Gevolg hiervan is dat er minder gebruik is van, en blootstelling aan, bestrijdingsmiddelen in tuinbouwbedrijven. Ook het milieubeleid, milieu-inspecties en innovaties bij toeleveranciers zorgen ervoor dat telers zorgvuldiger gebruik maken van bestrijdingsmiddelen. Een voorbeeld daarvan zijn gesloten cabines op tractoren. Maar het is niet altijd een win-win-situatie. Soms zijn er tegenstrijdige doelen. Het vergroten van dierenwelzijn door het creëren van meer bewegingsruimte leidde bijvoorbeeld in de pluimveehouderij tot een hogere blootstelling aan stof en endotoxinen.

Interactie

Intussen komt er steeds meer aandacht voor 'interventiestudies' waarin systematisch wordt onderzocht wat echt werkt op de werkplek. Met steun vanuit het subsidieprogramma Participatie & Gezondheid (zie Arbo nr. 4, 2010) voert TNO momenteel dergelijke studies uit in de bouw (kwartsstof) en de sector autoschadeherstel (isocyanaten). In een derde project worden in 45 bedrijven de succes- en faalfactoren van stoffenbeleid en het gebruik van Stoffenmanager be-

studeerd. De interactie tussen techniek (innovaties), mens en organisatie staat hierin centraal, in combinatie met het besef dat technische oplossingen alléén niet werken.

In de bouw zijn bijvoorbeeld negatieve ervaringen opgedaan met slijpparaatuur voorzien van bronafzuiging tegen kwartsstof. De apparatuur voldeed prima in het laboratorium, maar op de bouwplaats bleek dat medewerkers hem lastig hanteerbaar vonden, en dat de apparatuur slecht bestand was tegen vocht, vuil of stoten en schokken.

Algemeen bekend is dat het gebruik van perslucht voor het reinigen van machines in stoffige omgevingen sterk is af te raden. In meerdere sectoren, waaronder meel, diervoeder, hout en bouw, is hierover voorlichting opgezet. Toch heeft dit nog lang niet altijd tot gewenste gedragsveranderingen geleid. Blijkbaar gaat het ergens anders mis. De techniek van de aanbevolen alternatieven zoals stofzuigen of nat reinigen voldoet niet, of de organisatie of het productieproces biedt de medewerkers geen mogelijkheid om voldoende tijd te nemen voor alternatieve reinigingsmethoden. Echter, een goede analyse van dergelijke oorzaken op bedrijfsniveau ontbreekt veelal. »

Feiten over stoffen

- » Naast 1850 doden, jaarlijks 17.000 beroepsziekten; vooral astma, COPD en beroepskanker (1).
- » Vrijwel geen actuele, 'harde' cijfers over blootstelling en het nemen van maatregelen (2).
- » Bij zowel werkgevers als werknemers hebben stoffen een lage prioriteit (1).
- » De overheid treedt nog verder terug: meer verantwoordelijkheid voor het bedrijfsleven (3).
- » Er is nog weinig sprake van zelfregulering (4).
- » Reductie van stoffen-blootstelling kan zeer kosteneffectief zijn (5).

Foto's: Marc Blommaerts

Voor bedrijven zijn vooral de kosten van beheersmaatregelen goed zichtbaar

Bewezen kosteneffectief

Er zou gezocht moeten worden naar mogelijkheden om het medewerkers makkelijk te maken het (bekende) advies uit te voeren, onder meer door verbeteringen in de techniek, maar veel vaker door organisatorische aanpassingen en door het vergroten van de zelfredzaamheid van werknemers (*empowerment*). Het feit dat een sector een goede praktijk of beschrijving van de stand der techniek heeft gemaakt – bijvoorbeeld in arbocatalogi – hoeft immers niet te betekenen dat die automatisch doorwerkt in de stand van zaken in bedrijven.

Een probleem bij het zoeken naar effectieve interventies is dat een een-op-een-relatie tussen blootstelling aan stoffen en gezondheidseffecten vaak moeilijk hard te maken is. Bovendien treden de baten, zoals minder beroepsziekten, vaak pas op de langere termijn op. Ook

komen deze baten vaak ergens anders terecht, bijvoorbeeld bij verzekeraars of bij de maatschappij als geheel. Voor bedrijven zijn dan vooral de kosten van beheersmaatregelen goed zichtbaar.

In Arbo nr.4 van 2010 werd al gesteld dat werkgevers best willen investeren in maatregelen omdat die kunnen leiden tot meer arbeidsproductiviteit, meer omzet en minder verzuim. Er zijn echter maar weinig interventies bekend met een vastgestelde kosteneffectiviteit. Werkgevers weten daardoor wel wat verzuim kost, maar niet wat een goede interventie ze oplevert. De informatie over kosteneffectiviteit ontbreekt nog in de meeste arbocatalogi. Tegelijkertijd bestaat er wel een 'momentum' om hieraan meer aandacht te schenken. De noodzaak tot langer doorwerken en het gebrek aan goede vakkrachten zijn kwesties die steeds actueler worden, en werknemers zullen vaker kie-

zen voor organisaties die werk maken van het creëren van een prettige en veilige werkomgeving.

Na de totstandkoming van het arboconvenant rond grondstofallergie in de meelverwerkende industrie zijn uitgebreide analyses van kosten en baten gemaakt. TNO heeft die verwerkt in een kosten-batenmodel. Aanvankelijk bleek een uitgebreid interventieprogramma, met onder meer voorlichting, slechts een zeer beperkt effect te hebben op de blootstelling. Een vervolgstudie liet echter zien dat voortzetting van de activiteiten veel gezondheidswinst oplevert en dat de netto-baten hiervan voor de maatschappij – indien uitgevoerd gedurende twintig jaar voor 10.000 werknemers – ruim 16.800.000 euro bedragen (5). Voor een variant met gezondheidsmonitoring en individuele interventie zijn de baten in potentie nog hoger. Hierdoor kan een sector zelf bepalen wat een interventie mag kosten. Tijdens de Stoffendag werd een kosten-bateninstrument gepresenteerd waarmee bedrijven zelf kunnen doorrekenen of bepaalde interventies kosteneffectief zijn. «

Alle presentaties van de Stoffendag 2012 zijn te vinden op de Stoffenmanager Community portal:

<http://portal.stoffenmanager.nl>. Ook een nieuwe online community en informatieportal rond nanotechnologie werd op de Stoffendag gelanceerd. Kijk hiervoor op www.nanocentre.eu.

(1) Hooftman, W., M. van der Klauw, J. Klein Hesselink, J. Terwoert, M. Jongen, K. Kraan, C. Wever, I. Houtman, L. Koppes, *Arbocalans 2011*, TNO.

(2) Spaan, S., J. Terwoert, H. Marquart, T. Meijster, 2011, *Evaluatie van sectoren op basis van werkgerelateerde gezondheidseffecten door stoffenblootstelling*, TNO-rapport V9408.

(3) De Krom, P. 2012, *Visie op het stelsel voor gezond en veilig werken*, Kamerbrief, 30 maart 2012.

(4) Tien Organisatieadvies, 2011, *Onderzoek naar zelfregulering op het terrein van arbeidsomstandigheden*.

(5) Meijster, T., B. van Duuren-Stuurman, D. Heederik, R. Houba, E. Koningsveld, N. Warren, E. Tielemans, 2011, 'Cost-benefit analysis in occupational health: a comparison of intervention scenarios for occupational asthma and rhinitis among bakery workers.' In: *Occup. Environ. Med.*, vol. 68, pp.739-745.

Jeroen Terwoert is werkzaam als onderzoeker bij TNO.
www.tno.nl

Wat kost handeczeem?

Handeczeem door contact met water en haarproducten met allergenen, komt veel bij kapsters voor. Dit leidt tot uitval doordat kapsters met eczeem het beroep verlaten, maar ook tot verzuim door doktersbezoeken. Daarnaast komt intern verzuim voor. Kapsters kunnen als gevolg van allergieën sommige behandelingen niet meer uitvoeren, of kunnen helemaal niet meer knippen door ernstige huidklachten. Dit leidt tot kosten voor onder andere omscholing, het werven en inwerken van nieuw personeel, verzuim, en doktersbehandelingen.